

Historiske Optegnelser om Ledøje Sogn

i ældre Tider indtil Stavnsbaandets Løsning.

Ved J. P. Jørgensen, Smørum.

Forkortelser: Sm. H. Tb.: Smørum Herreds Tingbog.
Kbh. A. Kpb.: Københavns Amts Kopibog.
1 p.: 1 Pund; 1 p. Rug = 3 Tdr.; 1 p. Byg = 4 Tdr.
1 Sldr.: 1 Slettedaler = 64 Skilling.

Man danner sig let et Begreb om, hvorledes Ledøje Sogn og hele Omegnen har set ud i Oldtiden, naar man en Aften efter en varm Sommerdag, naar „Mosekonen brygger og Ellepigerne danser“, bestiger et højtliggende Sted paa Bymarken. Man vil da se, at alle Mose- og Engdrag tager sig ud, som var det mægtige Vanddrag, og den højere liggende Agerjord fremtræder, som var det Øer, Odder og Næs, omgivne af disse Vanddrag.

Saaledes saa Ledøje Sogn ud i Oldtiden og langt ind i den historiske Tid: Mellem frodige Enge og Marker, indrammede af større og mindre Skovpartier, bugtede sig mægtige Vanddrag, snart som smallere Arme mellem Bakkerne, snart som mægtige Bredninger af de mest uregelmæssige Former, af hvis spejklare Flader talrige skovklædte Øer, Holme og Odder dukkede frem. Tænker vi os blot 800 Aar tilbage i Tiden staaende paa Ledøje Kirkebakke, da vilde man straks nedenfor Bakkedraget mod Syd se en ret anselig Sø, hvor nu Ledøje Bymose ligger, og længere mod Syd en anden større Sø, hvor nu Porse

Møse ligger mellem Risby, Herstedvester og Ledøje By-marker. Det Bakkedrag, hvorpaa nu Øbakkegaard staar, var en fuldstændig Ø. I Jordebogen fra 1682 siges om „Øen“: „kan formedelst den om Foraaret er omfløt med Wand ey bliffue dreffuen“, hvorfor den ikke blev ansat til ret høj Værdi. Endnu 1810—30 maatte Malkepigerne ofte om Sommeren sejle over til Øen, naar Kvæget græssede der. Vest for Øen — den nuværende Øbakke — laa en anden mindre, men dog ret anselig Ø, Kyen. — Fra Porse-mose førte et stort Vanddrag i Lavningerne langs den nuværende Nybølle Aa mod Vest til et andet anseligt Sødrag, den nuværende Tysmose, der atter mod Sydvest stod i Forbindelse med endnu mægtigere Sødrag, de nuværende Kallehave og Sengeløse Moser.

Saa vi dernæst mod Nord, var ogsaa der et stort Vanddrag i Lavningerne langs den nuværende Grønsø Aa, samt Husis Sø og Grønsøen, begge med brede og dybe Vige, der strakte sig langt ind paa Ledøje og Smørum Marker, fra Grønsøen endog næsten op til Smørum Kirke. Ogsaa disse fordums Søer er nu store Mosestrækninger.

En stor Del af Ledøje Bymark var for Aarhundreder siden skovklædt, og Levninger af fordums Skove findes overalt i Ledøje Tørvemoser. I Mands Minde er flere Smaakrat ryddede paa den nordre Bymark, og endnu findes et lille Krat paa en Skrænt Øst for Husis-Sø Mose. Minder om disse Skove har vi endnu i flere Stednavne paa Bymarken: Risbjerg, Lundspiel, Kratingen, Skovagre, Bølle-mose ved Egene o. s. v. Ledøje Skove var en Del af et mægtigt Skovparti, der strakte sig fra Hareskovene over Maaløv (Maaløv Krat), over Smørum nedre Mark (Kongeskoven) og over den østlige og sydøstlige Del af Ledøje Bymark helt op til Risby.

At Ledøje har været beboet i Oldtiden, ser vi Vidnesbyrd nok om i de mange Kæmpehøje, som ligger og har ligget paa Ledøje Marker: Syvhøjene, Trudhøj, Overdyssen, Husis Høj, Lerhøj, Lemminghøj, Stanges Høj samt mange andre, hvis Navne nu ikke kendes.

Et Stednavn, der ogsaa skriver sig fra Oldtiden, er Vie-Agre, d. e. de hellige Agre, der var viede en Guddom.

Navnet Ledøje stammer utvivlsomt fra Oldtiden, men dets oprindelige Betydning er uvis. Det anføres omkring 1370 i Fortegnelsen over det Roskilde Bispestol tilhørende Jordegods som Ledøwe og Lethøwe¹). Omtrent 1650 opstaar Formen Lidøe som et mere velklingende Personnavn end Ledøje for Præstesønner, fødte her, hvilken Form senere blev overført paa Byens Navn; det opnaaede dog aldrig at fortrænge Formen Ledøje og bortfaldt tilsidst ca. 1850.

Det er først i Middelalderen, at man træffer paa enkelte sparsomme historiske Efterretninger om Ledøje. I Omegnen boede i dette Tidsrum flere Riddere af Hvideslægten, saaledes paa Raarup (det nuværende Cathrineberg) Ridder Eskild Hemmingsen Snubbe, og paa Knardrup Sune Ebbesen, Faderen til de berømte Sunesønner. Paa Smørholmen i Smørum Sogn, paa Edelgave Mark, laa Borgen Rompe, der ejedes af Cæcilie, en Datter af Ridder Jon Little, Erik Menveds tro Mand²). Og hvor nu Brydegaarden i Låndsbyen Ledøje ligger, havde en Ridder paa Valdemar den Stores Tid bygget Ridderborgen Ledøwe med tilhørende Borgkapel; denne Ridder har vistnok ogsaa hørt til Hvideslægten. Aar 1377 nævnes Ridder Henrik Jensen af Ledøwe. Han var en from Mand, der gav meget Gods til gudeligt Brug, særlig til Roskilde Domkirke, og deriblandt vistnok ogsaa ved Aar 1400 Ridderborgen Ledøwe med underliggende Jordegods. Han døde 1402 som en af de sidste af sin Slægt. — Derefter nævnes flere Væbnere som boende i Ledøwe; men disse har vist kun været Bispens Lensmænd. Den sidste af disse, Peder Neb, anføres 1433 og 1435 af Ledøwe, men 1439 ses han at være Bispens Lensmand paa Sølle-

¹) Scr. R. D. VII, 60 og 111. Jfr. Kapt. E. Madsen: Danske Stednavne i Ann. f. n. Oldk. 1863, p. 179, samt Tidsskrift for Phil. og Pædagogik 7, 94.

²) O. Nielsen: Codex Esrom. p. 190, f. — Jfr. J. P. Jørgensen: Ledøje Kirke før og nu.

rup (ved Fakse) og 1447—61 paa Høistrup¹⁾. Man tør maaske heraf slutte, at Ridderborgen er sunken i Grus i Aarene 1435—39. Gravning i Grunden viser, at Borgen er ødelagt ved Ildsvaade, men om denne har været en Følge af Ufredstider i Landet, ved vi ej. Ridderborgen blev ikke genopført, men paa dens Tomt rejstes en almindelig Bondegaard, der blev beboet af en Bryde (Ladefoged, Forvalter), der har haft Tilsynet med Jordegodset, og efter hvem Gaarden fik det Navn, den endnu har: Brydegaarden. Af Kirken blev bevaret det underste Stokværk som Kirke for den By, der imidlertid var grundlagt i dens umiddelbare Nærhed, og som efter Ridderborgen fik Navnet Ledøwe (senere Leedøye og Ledøje).

Landsbyen Ledøje er en Datter af Ridderborgen Ledøwe. Det Areal, der nu henligger under Ledøje Sogn og By, var Jorder, Marker og Skove, der tilhørte Besidderen af Ridderborgen. Kun de Gaarden nærmest liggende Marker mod Vest var opdyrkede, og Resten henlaa som Enge, Søer og Skove. Gaarden har været, hvad vi i vore Dage kalder en Herregaard; Ejeren har selv drevet den eller ladet den drive ved Hjælp af sin Bryde. Til Gaardens Drift er benyttet dels Trælle — saadanne fandtes endnu paa Valdemar d. St.s Tid —, dels frit Tyende, de saakaldte Innesmænd og Inneskvinder. Senere blev Tyendet kaldt Gaardsæder, d. v. s. saadanne, der havde Bopæl eller Sæde paa den Gaard, hvis Dyrkning de var behjælpelig med.

Danmarks Hovederhverv, Landbruget, gik i Valdemars-tiden stærkt fremad. Kornpriserne steg, og Udførselen af Kreaturer gav god Indtægt. Det laa da nær for de Stormænd, der gav sig af med Landbrug, at lade Skov rydde for at kunne inddrage nye Marker under deres Avlsgaarde. Følgen blev, at i Løbet af 100 Aar efter Valdemar Sejrs Død var en meget betydelig Del af den Jord, der da kunde være Tale om at benytte til Agerjord, allerede optaget til

¹⁾ Ældste Arkiv-Reg. III, 439, 356. — Arnemagn. Dipl. XL. 11, 8. — Købh. Dipl. II. 9. — D. Mag. IV. 360. — Gehejmark. Aarsb. II.

Dyrkning. Men derefter begyndte man paa de store Gaarde at gaa bort fra Stordriften, idet der nu indrettedes en Mængde mindre Avlsbrug. De store Avlsgaardes Arealer formindskedes derved betydeligt, idet der paa deres tidligere Tilliggende oprettedes Bondebrug og Bønderbyer. Saaledes er det ogsaa gaaet i Ledøje. Herrerne paa Ridderborgen ryddede store Dele af Skoven og indtog efterhaanden betydelige Arealer til Dyrkning. Men med Tiden blev de ked af det brydsomme med det større Agerbrug med tilsvarende større Folkehøld. Avlsgaardens Jorder blev derfor udskiftet mellem Bryden og en Del af Gaardsæderne, saaledes at hver fik et Areal omtrent af Størrelse som et Boels Jord i en Adelby. Saaledes begyndte man at grundlægge Bondebyen Ledøje.

Landsbyerne grundlagdes altid efter en forud bestemt Plan, ved hvilken der toges Hensyn til de stedlige Forhold, særlig Terrænforholdene. Den Form, en By havde faaet ved Grundlæggelsen, beholdt den — fraset enkelte uvæsentlige Ændringer — i Aarhundreder, indtil Udskiftningen medførte, at flere Gaarde i hver By udflyttedes paa Markerne, samt at Udparcellering oftere fandt Sted. Man skelner paa Landet mellem tre Byformer: Rundbyen, Langbyen og Terrænbyen. Betragter man det ældste Kort over Ledøje fra 1781, vil man finde, at den vestlige Del af Byen er en fuldstændig Rundby: Gaardene har ligger i en langstrakt Kreds, omsluttende Kirken samt en aaben Plads — Byens Forte eller Gadejorden — med Gadekæret. Den østlige Del af Byen derimod er en ren Terrænby: Gaardene ligger i en enkelt Række paa en Skraaning langs den tidligere Sø Bymosen. Man tør heraf med Sikkerhed slutte, at den vestlige Del af Byen, Rundbyen, er grundlagt tidligere end den østlige Del, Terrænbyen. Rundbyens Grundlæggelse maa formentlig sættes til den nærmeste Tid efter Valdemar Sejers Død. — Men da i Aarenes Løb Skoven i Sognets østlige Del ryddedes, er Jorden vistnok lagt under en Lade- eller Avlsgaard, der var anlagt fra Ridderborgen paa Aasen Hovgaardsholm, tæt ved den gamle Alfarvej mellem Risby og Led-

øje, til hvilken Gaard nu Bønderne i Rundbyen maatte gøre Hoveri. I en senere Tid er saa Hovgaarden nedlagt, og Jorderne lagt under den nyere Del af Ledøje — Terænenbyen —, der nu blev anlagt. Denne Del af Ledøje er formentlig grundlagt straks efter, at Ridderborgen var sunken i Grus, ca. 1435.

Historiske Optegnelser om Ledøje Bondeby og den derværende Kirke træffer man efter ca. 1435, da Ridderborgen formentlig er sunken i Grus, først paa faa Aar før Reformationen. Aar 1522, den 2. December, oprettede Roskilde-Bispen Lage Urne et Kannikepræbende ved Frue Kirke i København, hvortil han henlagde Kirkeindtægterne af Ledøje og Smørum Sogne. Bispens Hensigt hermed var at faa ansat som Lærer ved Universitetet en dygtig og slagfærdig Mand, der kunde tage Kampen op mod Protestanterne. Indehaveren af dette Kanonikat var Mester Matthies Pedersen, en meget lærd Mand. Til at bestyre Præsteembederne i Ledøje og Smørum maatte han lønne en Kapellan, Niels.¹⁾ Efter Reformationen vedblev Mester Matthies til sin Død at nyde de kirkelige Indtægter, og Hr. Niels vedblev at være Kapellan, og det uagtet begge var ivrige Papister.²⁾ Men da det spurgtes, at Hr. Niels ved Nattetide læste Messe i Levningerne af Ledøje Overkirke,³⁾ blev han og Mester Matthies 1543 stævnedes til et Møde i København, hvor protestantiske Lærde skulde forsøge at bibringe de vildfarne den rette Tro. Forhandlingerne, der overværedes af Kongen, førte til, at Mester Matthies og Hr. Niels maatte fragaa den katolske Tro og Lære, men de erklærede, at de kun gjorde det nødvendigt.

Før Reformationen var der ikke Præstegaard i Ledøje; den Ledøje Præst var kun en Kapellan, der mulig har boet i et af Kirkehusene syd for Kirken. Først ef-

1) Rørdam: Kbh. Universitets Hist. I., 19; III., 126—7. Kirkehist. Saml. III., 64.

2) Kragh og Stephanus: Chr. III.s Historie.

3) Tradition fra Stedet.

ter Mester Matthies' Død, da den fordums Munk Helias OI sen blev den første lutherske Sognepræst, blev det ca. 1544 udlagt en Gaard til Præstegaard. — 1558 fik Professor juris Albert Knoppert Tilladelse af Universitetet til at opføre en Vejmølle paa Ledøje Præstegaards Grund, paa en Ager, liggende til Præstegaarden, „som Hr. Elias nu i Vare haver, den at nyde, bruge og beholde for sig, Hustru, Børn og Arvinger til evindeligt Eje mod en aarlig Ydelse af 1 skill. grot. i danske Penge, med Ret til at pantsætte og sælge samme, dog at den i saa Fald først tilbydes Universitetet.“¹⁾ — Denne Mølle stod i over 150 Aar paa Ledøje Mark, men blev derpaa solgt ca. 1717 og flyttet til Hove. Men endnu minder Navnene „Præsteageren“ og „Møllebakken“ om den fordums Vejmølle.

Det var ikke alt Bøndergodset i Ledøje, der ved Aar 1400 kom ind under Roskilde Bispestol. Vistnok tidligere maa flere Gaarde ved Arv og Skifte eller paa anden Maade være afhændede fra Ridderborgen og komne i andre Gods-ejeres Besiddelse. I Løbet af Aarene 1560—1622 kom imidlertid alle Ledøje Bøndergaarde ved Mageskifte i Kronens Besiddelse som Følge af, at saavel Kronen som Adelen paa den Tid søgte at faa Samling paa deres hidtil spredt liggende Bøndergods. Aar 1561 erhvervede Kronen følgende Gaarde i Ledøje mod Vederlag i Gods andet Steds:

Af Otto Rud til Møgelkær . . .	1	Gaarde.
Af Herlof Skaufve til Eskildstrup .	3	—
Af Kapitlet i Roskilde	10	—
Af Verner Parsberg til Haredsted . .	1	—
Aar 1570 af Peder Oxe	2	—
Aar 1622 af Domkirkens Gods . . .	5	—
<hr/>		
Ialt . . .		22 Gaarde

foruden Præstegaarden.²⁾

Aar 1635 anføres kun 21 Gaarde i Ledøje foruden

¹⁾ Kbh. Univ. Hist. IV., 97—8.

²⁾ L. Laursen: Kronens Skøder I.

Præstegaarden; den ene Gaard maa da være nedlagt, og dens Jord lagt under de andre Gaarde.

I Christian IV.s Regeringstid var altsaa 1622 samtlige Ledøje-Bønder blevne Kronbønder. Kronens Repræsentant over for Bønderne var Slotsherren paa Københavns Slot og under Enevælden Amtmanden over Københavns Amt; men Bøndernes nærmeste Tilsyn var Ridefogden. Tingsvidnesbyrd fra den Tid giver et trist Billede af Tilstanden hos Bønderne overalt i Landet, og dette Billede er ikke lysere for Ledøje Bønders Vedkommende.

1625 var der i Ledøje 3 Bønder, der var saa forarmede, at de intet kunde yde i Landgilde. — 1632 ser det atter galt ud med 3 Bønder. Indberetningen herom lyder saaledes: „1) Christen Nielsen (Landgilde 26 Skp. Byg, 1 skill. grot, 2 Tdr. Havre). Der er intet paa Boligen her til at bekomme undtagen Hø af Værdi 5 Dlr. — 2) Niels Greyersen (Landgilde 4 Pund Byg og 4 Tdr. Havre). Der er intet paa Boligen, og stor Skam, at den person saadan skal sidde og fordærve Gaarden. — Jens Pedersen (Landgilde 2 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, 2 Høns, 1 skill. grot). Der findes og er aldeles intet paa Boligen uden saa meget som 2 par Høns.“¹⁾ — Ved et senere paa Aaret foretaget Syn over Bygningerne hedder det: „Hans Jensen: Gaarden ganske øde paa nær 4 Væggrum Hus. — Ole Glostrup: Gaarden ganske øde. — Rasmus Jensen: 10 Vægge Hus øde. — Niels Greyersen: Gaarden slet øde. Kong. Mayst. haver tilsaat Gaarden.“

I Indberetningen om Gaardenes Tilstand for 1635 hedder det om denne Gaard: „Den Gaard, som Niels Greyersen i Ledøffue haffuer forhen besiddet, stoed gandske øde ifjor Vaar, och Ko. Mayst. loed saae til den. Och siden bleff Jep Mortensen veed S. Hans Dags tiide forgangen Aar nødt och delt til den. Beholt siden och deraf Yttestrøekornit. Och siden gaarden med Bygning och i alle maa-

1) Skill. grot var en mindre Pengeydelse, svarende til fra 9 til 18 Skilling.

der forbedrit. Rester med Landgilde for 1634 4 p. Byg och 4 Tdr. haffre.⁽¹⁾

Efter kgl. Befaling blev der 1635 paa Herredstinget udnævnt 8 Mænd til at syne Kongens Gaarde i Herredet og afgive Skøn over hver Gaards Udsæd, Høavl, Græsgange, Herligheder m. v.; om Byens Jord var „leeragtig, kold, sur, eller om den er god og grødefuld“, og endelig om Mændene havde kort eller langt at age til Jorden i Saatid og Høstid, og iøvrigt hvad der kunde regnes til „Magelighed eller Besvær“ ved enhver Gaard.

De 8 Mænds „Absigt“ for Ledøje By lød saaledes:

1. Laurs Hanssen, fougit, kand saae aarlig Aars Rugh 3 pund, Bygh 4 pund, Haffre 8 tdr. Kand auffle høe 5 læss, Moesehøe 4 læss. Desforuden haffuer hand en garsede Jord i alle 3 Marker, som hand aarlig kand saae Bygh 2 p. Och icke mere.

2. Hr. Otte Hansen (Sognepræsten, af en Bondegaard, han havde fæstet og drev sammen med Præstegaarden) kand saae aarligt Aars til den gaard, hand haffr aff Kong. Mayst.: Rugh 3 p., Bygh 4 p., Haffre 8 tdr. Kand auffle høe 5 læss, Moesehøe 4 læss.

3. Niels Ibsen saær aarlig Rugh 3 p; Bygh 4 p; haffre 8 tdr. Kand aufle høe 5 læss, Moesehøe 4 læss.

4. Laurs Ollesen kand saae aarlig Rugh 3 p., Bygh 4 p., haffre 8 tdr. Kand auffle høe 5 læss, Moesehøe 4 læss.

5. Jep Clausen. Kand saae aarlig Aars Rugh 1 p. 5 skpr.; Byg 2 p.; haffre 4 tdr. Kand aufle høe 2 læss; Moesehøe 2 læss.

6. Jens Hanssen. Kand aufle och saae aarlig Rugh 3 p.; Bygh 4 p.; haffre 8 tdr. Kand auffle høe 5 læss; Moesehøe 4 læss.

7. Olle Hanssen Skouff kand saae aarligt Aars Rugh 3 p.; Bygh 4 p.; haffre 7 tdr. Kand auffle høe 4 læss; Moesehøe 3 læss.

¹⁾ Sm. H. Tb. — 1 pund (p) Rug var 3 Tdr.; 1 pund (p) Byg var 4 Tdr.

8. Mikel Jensen kand saae aarlig Rugh $1\frac{1}{2}$ p.; Bygh 2 p.; kand auffle høe di thou Aar 4 læss och det thredie Aar Intet.

9. Hans Jensen kand saae aarlig Aars Rugh 1 p. 5 skpr.; Byg 2 p.; haffre 4 tdr. Kand auffle høe 3 læss; Moesehøe 1 læss.

10. Christen Christensen kand saae aarligt Aars Rugh $2\frac{1}{2}$ p.; Bygh 4 p.; haffre 8 tdr. Kand auffle høe 5 læss; Moesehøe 4 læss.

11. Laurs Hanssen kand saae aarligen Rugh 1 p. 5 skpr.; Byg 2 p.; haffre 4 tdr. Kand auffle høe 3 læss; Moesehøe 1 læss.

12. Olle Hanssen Glostrup kand saae aarligt Rugh $2\frac{1}{2}$ p.; Bygh 4 p.; haffre 8 tdr. Aufler høe 5 læss, och Moesehøe 4 læss.

13. Niels Persen saae aarligt Rugh $2\frac{1}{2}$ p.; Bygh 4 p.; haffre 9 tdr. Kand auffle høe 6 læss; Moesehøe 6 læss.

14. Rasmus Jensen kand saae aarlig Aars Rugh 1 p. 4 skpr.; Bygh 2 p.; haffre 4 tdr. Kand auffle høe 3 læss och Moesehøe 1 læss.

15. Unge Niels Hanssen, 16. Gammel Niels Hanssen, 17. Anders Pedersen, 18. Anders Nielsen kand enhuer saae och auffle aarligen Rugh $2\frac{1}{2}$ p.; Bygh 4 p.; haffre 8 tdr.; høe 5 læss; Moesehøe 4 læss.

19. Peder Jensen, 20. Jep Mortensen, 21. Niels Laursen. Enhuer aff disse mend kand saae aarligt Rugh 3 p.; Bygh 3 p.; haffre 8 tdr. Kand auffle høe 6 læss; Moesehøe 6 læss. Desforuden haffuer Jep Mortensen en garsede Jord i alle 3 Vange: Bygh 1 p.; haffre 1 td. Niels Laursen Bygh 1 p.

Forn. Peder Jensen, Jep Mortensen och Mikel Jensen och Niels Laursen haffuer fordell med derris høstning och vdi anden Maade formedelst derris Jord liger i Vester Vang og Nørre Vang mesten inde ved Byen forind de andre landboere, dieris Aggre falder vdenfor. Naarsomhelst dend Nørre Vang er i fellidt, da maa Ledøffue Mend kiøbe Vand og gress paa Andensteds thil deris plogstude. I Stanghøffs Vang er vidt med dieris høe att

age fra Markeskiel, och er samme Eng wfrugthbar, sid och kold. I samme Vang saauelsom paa nogen steeder i di andre thou Vange er Plougiorden megit lerrig, kold och skiden om Vaaren och derfor thung och besuerlig att bierrig. Och somme tiid skuffelig med Rugh.“

Af foranstaaende „Absigt“ fremgaar, at Aar 1635 var Udsæden paa Ledøje Bymark:

50 p Rug = 150 Tdr.

75 p Byg = 300 Tdr.

144 Tdr. Havre = 144 Tdr.

Endvidere kan man deraf slutte sig til, at af Sognets 1882 Tdr. Land har anførte Aar Halvdelen været opdyrket, medens den anden Halvdel har henligget som Sø, Mose, Eng og Krat.

Var i Almindelighed Bøndernes Kaar trange i Christian den Fjerdes Tid, saa forværredes dog Tilstanden yderligere under Frederik den Tredje paa Grund af Carl Gustavs Hærtog, og særlig led Bønderne i Københavns Omegn en haard Medfart. Ved Tingsvidner blev det godtgjort, at i Smørumovre blev Byen udplyndret for sin Kreaturbestand „paa nær 3 Kid“; i Smørumnedre blev flere Gaarde helt eller delvis nedbrudte, ligesom Byerne Harrestrup, Ejby, den lille By Rømpe (i Smørum Sogn) samt Holmegaardene (i Sengeløse Sogn) blev fuldstændig nedbrudte. I Ledøje blev bl. a. Jep Mortensens Gaard, som han havde opbygget som ny, nedbrudt og ført til Lejren ved Brønshøj, ligesom det af en af Bymændene indgiven Besværing fremgaar, at hele Byen havde lidt under Krigens Ulykker. Ogsaa Præstefamilien led en haard Medfart. Præstegaarden blev plyndret flere Gange, uagtet Præsten, Christopher Hansen, til Beskyttelse havde købt Sauvegarde; tilsidst maatte han flygte fra Byen og søge Ly i Markhytter og Svinestier for at redde sit Liv. Præstens 11 Børn maatte ligeledes rømme bort fra Præstegaarden, medens Præstekonen blev trakteret med Ørefigen af de svenske Soldater, skønt hun lavede Mad til dem.¹⁾ Den gode

¹⁾ Kirkehist. Saml. IV. Række, III. Bind, pag. 389. — Sm. H. Tb.

Præstemand er dog næppe bleven helt udplyndret; ved sin Død 1679 efterlod han sig i rede Penge: Guldmønt til Værdi 700 Slettedalere, 8300 Slettedalere i Sølv og af Sølvtoj 4 store Kander, en Mængde Skaale, Stobe, Skeer osv. Besætningen var 16 Heste, 47 Kvæghoveder og 32 Faar. Paa Loftet laa 54 Tdr. Sæd og 3 Tdr. Malt.

Sjældent kommer en Ulykke alene, og saaledes ogsaa her. Efter Krigen fulgte Misvækst og smitsom Syge mellem Mennesker og Kreaturer. Saaledes indtraf 1660 paa Grund af langvarig Tørke en svær Misvækst, hvorfor der paa Tinge blev udnævnt Synsmænd til at besigtige Agrene i den Høst, hvorefter der efter Høst af 8 Mænd blev taget Skøn over, hvormeget enhver Gaard var i Stand til at yde i Landgilde. I flere af Byerne i Smørum Herred — deriblandt Ledøje, indgav Bønderne til Regeringen Andragende om hel eller delvis Nedsættelse i Skat og Landgilde for anførte Aar, men uden at erholde Svar. De fremsendte da en ny Besværing, hvori det hedder, at de haaber, at Kong. Mayst. och den gunstige Øvrighed nogenledis thog deris elendige Vilchor udi Mildhedts Betænkning, huorledis de aleneste vdi forleden Krigstid er bleffuen gandske forarmede, største dielen ruinered och foriaged fra Huss og hiem, och siden Freden er sluttet och de haffer begyndt paa ny at vilde vere igen, er disse besuerlige Vilchor dennem offerhoffuedet, først med den idelige Maanedsskat til Rytter och Soldater, huilcken at bringe til Veye falder den største Diel saa besuerlig, at de icke self kand nyde det blotte brød til Føde, men maa med en och anden Meddel søge at bringe penge til Veye til Skatten och lide self Hunger och Kummer; thilmed haffuer Gud søgt dennem med stor Misvegst, saa de for deris Arbeyd och threldom med Jorden at dørcke neppe haffuer faaed det igen de saaede, som var borged och laant i Kiøbstaden. Huilcked at betale, neppe det kunde tilslaa, huis Afgrøde de bekom, derforuden stor vløcke och Skade dennem at verre tilfalden paa deris Queg og Bester, saa mangfoldig er henfalden och døed for dennem. Saa Vilckorn er i alle maader tunge och meget elendige. Och

dennem ganske vmuligt videre Skatter, Eckepenge eller ploupenge at bringe til Veje, forind Gud hielper dennem noget til Rette och velsiener Jorden med sin Grøde. Der-som at Slottskriffueren vil søge det ved Nam och Vor-dering hoss os, da skal hand vel self fornemme och see vorris tilstand och vinde med os, det vi ange offuer, saa at den goede Christen Øffrighed skal fornemme vorris Elen-dige tilstand och drage Medlidenhed med oss, och naa-digst lade oss for saadan Kraf vere forskaaned. Men hel-ler om muligt var komme oss til hielp med Lindring och skaansel paa de Maanedskatter, som vi maanedtlig maa vdgiffue. Huilcke om de nogen stund skal vare ved, vil det foraarsage, at mange maa forlade Huus och pladser, som de nu haffuer antaged och gaa derfra med deris fattig Hustruer och Børn.“¹⁾

Slotsskriveren anbefalede dem at forhøre hos Rente-mesteren Mogens Friis om deres „Supplik“. — Utvivlsomt har der hos Regeringen været den største Beredvillighed til at vise Skaansel mod Bønderne, men Regeringen saa sig paa den anden Side paa Grund af Statens yderlig slette økonomiske Tilstand nødsaget til at inddrive, hvad der var Mulighed for at faa ind af de paadragne Re-stancer.

Straks efter Regeringsforandringen 1660 søgte Rege-ringen at gennemføre en ligelig Skattefordeling. Til Grund for Værdiansættelsen af Jorderne lagde man Landgilde-ydelsen, saaledes at man af Størrelsen og Værdien af denne beregnede, hvør meget i Hartkorn hver enkelt Gaard vilde være at ansætte til, hvorefter Skatten saa paalignedes pr. Td. Hartkorn. Dette var Matrikulen af 1664. — Det viste sig imidlertid snart, at man ikke herved havde faaet en ligelig og retfærdig Skattefordeling, og der blev derfor foretaget Opmaaling og Vurdering af alle Dan-marks Jorder for paa Grundlag heraf at paaligne Skat-terne. Herved fremkom Matrikulen af 1684.

¹⁾ Sm. H. Tb.

For Ledøje Bys Vedkommende fik Skyldsætningen følgende Udfald:

Gaardens Nr.	Landgilde										Matrikul							
	Byg			Havre				Lam	Gæs	Høns	Sk. Grot	1664		1684				
	T.	S.	F.	T.	S.	F.	Hartkorn											
							T.	S.	F.	T.	S.	F.	Aib.					
1	12	3	0	3	1	1/2	0	0	0	4	15	0	0	11	3	3	2	
2	11	2	3	3	1	1/2	1	1	4	0	13	1	0	10	0	2	0	
3	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	7	0	1	
4	11	2	3	3	1	1/2	1	1	4	0	13	1	0	10	1	2	1	
5	11	2	3	3	1	1/2	1	1	4	0	13	5	2	9	7	2	0	
6				ubekendt							6	1	0	5	6	1	2	
7	11	2	0	3	1	1/2	1	1	4	0	12	5	2	9	6	2	2	
8	11	2	3	3	1	1/2	1	1	4	0	12	5	2	9	4	1	0	
9	3	4	3 ^{1/2}	1	0	1 ^{1/2}	1	1	4	0	4	2	2	4	1	3	0	
10	5	1	1	1	4	2 ^{1/4}	1	1	2	1	6	2	3	5	1	3	1	
11	11	2	3	3	1	1/2	1	1	4	0	13	1	0	10	5	1	2	
12	5	1	1	1	4	2 ^{1/2}	1	1	4	0	6	1	0	6	3	3	2	
13	11	2	3	3	1	1/2	1	1	4	0	13	1	0	10	5	1	2	
14	11	2	3	3	1	1/2	1	1	4	0	12	5	2	10	7	1	1	
15	5	1	1	1	4	2 ^{1/4}	1	1	2	0	6	2	3	5	4	2	0	
16	11	2	3	3	1	1/2	1	1	4	0	12	5	2	9	4	0	0	
17	11	2	3	3	1	1/2	0	0	0	0	12	5	2	10	4	1	2	
18	5	1	1	1	4	2 ^{1/4}	1	1	4	0	6	2	3	5	1	3	1	
19	11	2	3	3	1	1/2	1	1	4	0	17	0	0	11	1	3	2	
20	15	3	4	4	1	2	0	0	0	0	13	0	0	10	3	3	1	
21	15	3	3	4	1	2	0	0	0	0	17	0	0	11	0	2	0	
22	11	2	3	3	1	1/2	1	1	4	0	13	1	0	10	0	3	0*	

Præstegaarden

*) Kladde til ny Matrikul 1681. Matrikulskontoret.

Beskrivelsen over Ledøje Gaarde i Anledning af Matrikuleringen 1684 giver et godt Billede af Driftsmaaden, som den da var, og som den havde været fra Middelalderen.¹⁾ Bymarken var delt i 3 Vange:

Møllevangen, den nordre Del af Bymarken, var atter delt i 31 Aase med ialt 660 Agre.

Stanghøjsvangen, den sydøstlige Del af Bymarken, var delt i 29 Aase med 528 Agre.

Syvhøjsvangen, den vestlige Del af Bymarken, var delt i 18 Aase med 410 Agre. Ialt var Bymarken delt i 78 Aase med 1578 Agre.

¹⁾ Matrikulskontorets Markbog.

Møllevangens Aase var: Smaatofterne, Præsteagrene, Giers Ager Aas, Krogløds Aas, Ammentoft med Julevads Agre og Hellene, Loholts (Loholms) Brente, Riisbjerg Aas, Sø Spieldene, Mellum Schifte Aas, Kiellingerøglen, Hackebrøde Aas, Giødhøys Agre, Langebjerg Aas, Lille Gaaseholm, Mølle Ager Aas, Husis Brente, Loholms Aas, Stoere Floed Aas, Lille Floed Aas, Inderste Husis Agre Aas, Yderste Husis Agre, Sylene, Falsterboe Aas, Lemming Høys Agre, Stoere Smede Røglen, Stoere Gaase Holm, Leerhøys Ager Aas, Baunhøys Agre, Øster Koekiers Agre, Nørre Koekiers Agre, Roholm Støckerne.

Stanghøysvangens Aase var: Toftaasen, Elle Holmen, Wasse Agrene, Brydernes Woddel Agre, Hougaards Holm, Brede Spield, Stoere Muse Kiers Aas, Smaae Muse Kier, Harre Tiørne Aas, Huedeløff Aas, Nørre Stanghøys Agre, Kraaged och Sønder Stanghøys Agre, Biørn Kiers Støckerne, Smaae Aakilde Aas, Yderste Hee Agre, Nødebols Aas, Lange Gryfte Aas, Øster Baunebjerg, Wester Baunebjerg, Krog Agre, Wommene, Brydernes Gryfte Støcker, Hofkiers Aas, Bøydholm, Heste Holmen, Øllegrafs Aas, Bøfmoese Holmene, Hielms Høyen, Lund Spield Aas.

Siug Høys Vangens (Syvhøysvangens) Aase var: Lille Tofte Aasen, Hellene Aas, Smaae Bølle Moese Aas, Bølle Moese ved Egene, Roeleeds (Raaleeds) Støcker, Rompe Leeds Støcker, Dybe Kiers Aas, Huenne Holmen, Brydegaarders Agerskifte, Tyuis (Tys) Moese Støckerne, Store Schehuus Ager Aas, De smaae Schehuus Agre, Roschilde Holmen, Guelsteens Støcker, Tyuis (Tys) Moese Eng Støcker, Hestehafue Støcker, Hestehaffue Holmen, Øen.

Aar 1670 oprettede Regeringen et nationalt Rytteri

paa 4500 Mand, til hvis Underhold blev udlagt 27,000 Tdr. Hartkorn af Krongodset. Ledøje By kom til at høre til Ryttergodset og henlagdes under Københavns Amts Rytterdistrikt. Efter skaanske Krig var disse Ryttere hvervede Folk, mest Tyskere, som indkvarteredes i Byen. Fra mange Steder i Landet lød stærke Klager over den haarde Medfart, Bønderne led ved at hundsnes af raa Soldater og Underofficerer. Fra Københavns Amt ses imidlertid ikke saadanne Klagemaal at være fremkomne. I Ledøje byggede man Huse paa Gadejorden, hvor Rytterne kunde bo med deres Hustruer; man paaviser endnu der flere Huse som oprindelige „Soldaterhuse“. Københavns Amts Rytterbønders nærmeste Overordnede var Regimentsskriveren paa Kollekolle i Kirkeværløse Sogn; dels var han deres Forsvar, og dels skulde han paase, at de passede deres Gaardes Drift. I den Tid, Ledøje var inddraget under Rytterdistrikterne, hører man sjældent Bønderne klage over ubilligt Hoveri og ulidelige Ægtkørsler, men vel til Tider over Misvækst samt over smitsom Sygdom mellem Folk og Kreaturer¹). Derimod ser man ofte, at Regimentsskriveren og Amtmanden gør Indstillinger om at skaane Bønderne for Arbejdspræstationer, og naar Misvækst, Kvægpest eller andre Ulykker indtraf, havde Bønderne altid sikre Fortalere i nævnte to Autoriteter. Alt tyder paa, at Bønderne nu levede under langt gunstigere Vilkaar end tidligere; nu er det ret almindeligt, at en Gaard overgaar fra Forældre til Søn eller Svigersøn, hvorimod det er sjældnere at se en Bonde „forsidde“ sin Gaard. Var det daarlige Tider, kom Regimentsskriveren altid til Hjælp med Saa- og Brødkorn o. s. v.

Som en By hørende til Rytterdistriktet fik Ledøje sin kongelige Skole, opført paa Initiativ af Rentekamme-

¹) 1710 døde i Ledøje 49 Personer, sagtens af Pest (Kirkebogen). 1763 ansattes i Amtet to medicinske Candidater, Elejus og Aaschow, for at udfinde Raad mod den herskende Kvægpest. Kbh. A. Kpb.

ret ca. 1725. Opførelsen bekostedes udelukkende af Statskassen; dog maatte Distriktets Bønder yde Arbejde og Kørsler. Skoleholderens Løn var: 24 Rdl. aarlig af Kongens Kasse samt 3 Læs Brændsel, udvist af de kgl. Skove. Af Gaardene skulde ydes 1 Lpd. Hø og 1 Lpd. Halm af hver Td. Hartkorn samt fri Græsning til 2 Køer og 6 Faar. Hver Husmand skulde yde aarlig 2 Dages Arbejde eller 1 Mk. i Penge. Desuden havde Skoleholderen i Ledøje i Brug et Stykke Toftejord, en nedlagt Gaardsplads i Byens nordlige Udkant. Skolebygningen blev opført paa Gadejord mellem nordre Gadevej og Gadekæret. Den var opført af Grundmur og indrettet til Skolestue, 2 Værelser, Køkken, Spisekammer og Forstue. Gulvet var i Forstuen af Kampesten, i Skolestuen af brændte Sten og mulig i de to Værelser af Fjæl. Ved vestre Side af Skolebygningen var opført et Udhus. Over Indgangen til Skolebygningen blev anbragt en Sten, hvorpaa øverst oppe stod det kongelige Navnetræk og derefter en latinsk Indskrift: „Hanc scholam, hujusque ad instar ducentas quadraginta, in circulis ad perpetuo alendas duodecim cohortes equestres a me institutis fundavi MDCCXXI. Oversat: I Aaret 1721 grundlagde jeg denne Skole, som 240 andre af samme Art, i de Distrikter, som er oprettede af mig til for Fremtiden at underholde 12 Rytter-Eskadroner. — Derunder stod følgende Vers:

Halvtredsindstyve Aar, Gud, har du mig opholdt,
 At Sygdom, Krig og Pest mig intet ondt har voldt;
 Thi yder jeg min Tak og breder ud dit Navn
 Og bygger Skoler op, de fattige til Gavn.
 Gud, lad i dette Værk din Naades Fylde kende,
 Lad denne min Fundats bestaa til Verdens Ende.
 Lad altid paa min Stol een findes af min Æt,
 Som mener dig, min Gud, og disse Skoler ret.

Af den foran anførte Synsforretning fra 1636 fremgaar det, at 3 af Ledøje Gaarde var favoriserede paa de øvrige Gaardes Bekostning, naar hensaaes til Godheden af Gaardenes Andele i Bymarken, idet de 3 Gaardes Agerskifter

i Syvhøjsvängen og Møllevängen laa tæt op til Byen, medens de øvrige Gaardes Agerskifter laa længere ude. Ligeledes havde de anførte 3 Gaarde langt større Tofter end Byens andre Gaarde. Ofte fremkom der Klage herover, hvilket tilsidst førte til, at der ca. 1720 blev paabudt en almindelig „Rebning“ af Markjorderne. Rebningen foranledigede imidlertid en fuldstændig Omkalfatring af Agerskifterne, saaledes at de nye Agerrener, der skulde danne Skel mellem de forskellige Gaardes Agre, ofte kom til at ligge midt ad de gamle høje Agerrygge. Delingen blev da „contramanderet“, og enhver tog da atter sine gamle Agerskifter tilbage. Men denne Tilbagebytning skete i Rugsædetiden; nogle havde da alt fuldendt Saaningen i deres nye Agerskifter, andre ikke, og da Aarstiden imidlertid var for langt fremrykket, var der mange, som det Efteraar slet ikke fik saaet Rug. Næste Aar havde man derfor det Særsyn i Ledøje, at mange Bønder, der havde saaet Rug, slet ikke kom til at høste Rug, hvorimod andre kunde høste uden at have saaet. Regimentsskriveren indberetter herom, at „Ledøje By, som efter sine Hørligheder var den bedste By i Distriktet, ved den foretagne Ligning eller Jorddeling paa en urimelig Maade og en ubekvem Tid var kommen ganske i Vanmagt, saa at der var den Bonde, der det Aar havde tilsat over 200 Sldr.“ — Flere Bønder androg imidlertid om, at „Delingen“ maatte nyde Fremme, men paa en anden og bedre Maade, idet de vedvarende fandt, at det var ubilligt, at de 3 Bønder skulde have hele Stortoften, der laa inde ved Byen og var paa 24 Tdr. Udsæd, medens de øvrige Bønders Agerskifter var beliggende paa Udjorderne. Da Regimentsskriveren varmt anbefalede dette Andragende, er Byjorderne vistnok atter blevne „rebede“, og dette i en Aarrække brændende Spørgsmaal saaledes løst til almindelig Tilfredshed.

Til og fra hver By skulde efter de gamle Landskabslove føre 4 Alfarveje. Disse Veje var i Ledøje:

1. Risbyvejen, der — fraset enkelte Krumninger — gik omtrent i lige Linie fra Byen mod Sydøst i Retning

af den nuværende Ledøje Plantage til Heslevadbroen, der førte over Risbyaaen.

2. Ballerupvejen, der gik mod Nordøst ud over Aagerup Markskel til Ballerup.

3. Smørumvejen, der gik mod Nordvest til „Præstegabet“¹⁾ mellem Ledøje og Rompe Marker og derefter uden om Grønsøen over Smørum Bymark til Smørum Kirke.

4. Rompevejen, der gik lige mod Vest til den lille By Rompe.

Foruden anførte Veje udgik fra Ledøje en femte Alfarvej, Tingvejen, til Smørum Herredsting, der paa Reformationstiden og en Aarrække derefter holdtes i Egby Lund, Glostrup Sogn. Denne Vej gik fra Ledøje mod Øst over Hede Enge og „Heeled“ ind paa Risby Bymark gennem Stolpeled (mellem to af Risby Vange) og Raabers Led til Egby Lund og Tingstedet. Herfra gik atter en Tingvej gennem Lundsled og Flommeled til den gamle Roskilde Landevej. — Tingvejen var oprindelig blot udlagt som Tingvej, men blev senere stærkt benyttet som Torvevej, ikke alene fra Ledøje, men ogsaa fra Nybølle, Hove, Gunsømagle og Jyllinge. Selv adelige Herskaber fra det sydlige Horns Herred lod sig fæрге over Fjorden til Jyllinge for derefter over Ledøje og ad Tingvejen at fortsætte Rejsen til København.

Mange Aar efter, at Egby Lund ophørte at være Tingsted, kom det 1630 til Retstvist om denne Vej, idet Egby Bymænd lagde Hindringer i Vejen for Færdselen. Et Nævn af 12 Bønder, udnævnte paa Smørum Herredsting, afgav den Kendelse, at der var vundet Hævd paa at benytte Vejen som Alfarvej. Ved Vidneudsagn blev det ved denne Lejlighed godtgjort, at Vejen i over 60—70 Aar havde været Københavnsvej fra Gunsømagle og Kirkerup, ja en gammel Bonde fra Vigerslev kunde endog erindre, at „sal. velbyrdig Jacob Vllfeld til Selsøgaard for 80 Aar tilbage

¹⁾ Det Led i Markhegnet, hvorigennem Præsten havde sin Kirkevej til Smørum.

havde benyttet denne Vej til Københavnsrejser“. — Den gamle Tingvej tabte imidlertid i Tidens Løb sin Betydning, særlig da Frederikssunds Landevej blev anlagt. Dele af Vejnettet i Herstedernes Kommune paavises imidlertid endnu som Levninger af Tingvejen til Egby.

Der har saaledes i ældre Tider været en ikke ringe Færdsel gennem Ledøje By, og dette medførte, at der da stadig var Krohold, snart i een, snart i en anden af Byens Gaarde. Tilsidst blev dog Kroholdet knyttet til en bestemt Gaard. Aar 1736 søgte Bonden Anders Mortensen om Bevilling til at holde Kro og Værtshus „med ædende og drikkende Vahrer“, og 1769 fik hans Eftermand Peder Andersen ligeledes Bevilling paa Krohold saalydende:

„Bevilling

for Peder Andersen paa et Kroehold udi Ledøye Bye under Kiøbenhavns Amt.

Vi Christian VII, Af Guds Naade Konge etc., Giøre alle vitterligt, at vi efter allerunderdanigst giort Ansøgning og derover indhentet Erklæring allernaadigst haver bevilget og tilladt, ligesom Vi og herved bevilge og tillade, at Peder Andersen maae i Ledøye Bye under Kiøbenhavns Amt indrette samt herefter holde Kroe og Værtshuus, og de Reisende saavel som andre med behørig Logiementer, samt Spiese og Drikkevahrer til Nødtørftighed og for en billig Betaling sammesteds betiene, mod Vilkaar, at han vel der maa brøgge Øll til Kroets fornødenhed, men skal derimod aldeles være forbuden at brænde Brændeviin, og hvad deraf behøves og falholdes, tages fra det Sted Brændeviinsbrænderiet udi det District, hvor Værtshuset befindis eller vorder bortforpagtet, hos den, som efter Forordningen af 3. May 1768 er og vorder berettiget til Brændeviin for samme District at brænde. — Iøvrigt svares af Kroeholdet aarlig til vor Casse Tii Rigsdaler, som i rette tiide erlægges.

Saa haver han og at holde dette Kroe stedse i forsvarelig Stand vedlige og sig dermed i alle maader at rette

efter Loven samt de om Krohold paa Landet allerede udgangne eller herefter udgivende Forordninger, og maae dette Kroe ikke til noget Fylderii og Tiidsspilde for Bonden eller andre misbruges, saafremt dette Privilegium ikke ellers derved skal være forbrudt og aldeles ophævet.

Forbydende alle og enhver herimod eftersom skrevet staar at hindre eller i nogen Maade forfang at gjøre. Under Vor Hyldest og Naade.

Givet paa vort Slot Christiansborg udi Vor Kongelige Residensstad Kiøbenhavn d. 4 November 1769.

(L. S.)

Efter Hands Kongl. Mayestæts allernaadigste Ordre og Befaling.

Schack. Holch. Scheel.

A. Barner.“

Da Færdselen gennem Ledøje blev mindre betydelig, blev Kroen tilsidst overflødig; den nedlagdes endelig ca. 1825.

Det har ikke været noget lille Areal af Ledøje Bymark, der i Middelalderen var skovbevokset. Falsterbo-Aasen var saaledes en stor Skov, hvoraf endnu en Strimmel er tilbage paa Skrænten ved Husis Sø. Herfra strakte Skoven sig ud over Hede Enge og Syd om Byen, hvor bl. a. Stednavnene Kratengen, Lundsspiel og Hestehaugen¹⁾ vidner om, at der har været Skov. Ligeledes Fælles Ris og Risbjerg, Kratrækninger tæt ved Byens Nordkant, der først ryddedes 60—70 Aar tilbage i Tiden. Ved Bølleløse ved Egene var utvivlsomt endnu 1681 Rester af en Egeskov. — Allerede 1562 var det gaaet saa langt tilbage med Skoven, at der ikke var tilstrækkeligt Bygningstømmer. Ved et Kongebrev frø dette Aar blev det derfor paalagt at anvise Ledøje Bønder Bygningstømmer i Krøns Skove. Det var den

¹⁾ Hestehauger var større Indhegninger, der benyttedes til Opdræt af Heste. For at værne mod ublidt Klima anlagdes de altid i Udkanten af Skovene.

stærke Gærdselshugst, der blev ødelæggende for Skovene. Hvert Aar blev udvist store Mængder af Risudhug til Forfærdigelsen af Risgærder mellem Vangene paa Bymarkerne, medens man samtidig forsømte at opelske Storskov. For at skaane Skovene blev det derfor ved Fdg. 17. Aug. 1695 befalet at opsætte Stengærder i Stedet for Risgærder; dette Lovbud kom dog for sent for Ledøjes Vedkommende. Fra 1622 var der anvist Ledøje Bønder Gærdsel i Kongens Skove, men samtidig paalagdes det dem at plante ved Gaardene og paa Gærderne. — Aar 1708 blev Skovudvisningen til Bønderne paa Københavns Amt inddraget, men da de besværede sig derover, indstillede Amtmanden, at der fremdeles blev udvist Bønderne Hjulved, som de haardt trængte til paa Grund af de mange Hoverirejser, samt Brændselsved, da der i Amtet var Mangel paa Tørvemøser. Der blev derefter tillagt hver Gaard paa 6—8 Tdr. Hartk. aarlig 2 Læs Brændselsved og 1 Læs Hjultømmer. — For Ledøje Bys Vedkommende er Brændselsdeputatet nu afløst, hvorimod Gaardene endnu nyder aarlig Udvisning af Gavntømmer.

Smørum Herreds Ting, der paa Reformations-tiden holdtes i Egby Lund, flyttedes senere til Risby, hvor det blev holdt paa Tinghøjen mellem Risby og Herstedøstre. For at hver Mand uhindret kunde have Adgang til Tinget, skulde dette som Regel holdes under aaben Himmel og kun undtagelsesvis under Tag, saaledes 15. Decbr. 1634, „da man for Frost og Kuld ikke kunde skrive paa Tinget“. — Christopher Hansen i Herstedøstre var Herredsfoged 1622. Peder Ollsøn i Risby nævnes 1630. Knud Worm var Herredsfoged i Ølstykke Herred og 1633 tillige i Smørum Herred. Han boede en kort Tid paa Borupgaard i Ganløse Sogn, men flyttede derefter til Ledøje, hvor han døde 1667, 78 Aar gl. Han og Hustru Karen Bendsdotter skænkede 1653 en prægtig 8-armet Malm-Lysekrone til Ledøje Kirke. Herredsfogdens Løn var: Brugsretten af en Gaard samt Landgilden af en anden Gaard og en Skp. Byg af hver Gaard i Herredet. Endvidere var der i Knud Worms Tid tillagt

Embedet: Indtægten af en Englod paa Baldersbrønde Mark (vistnok Husengene) samt af en Haveplads sammesteds, der alt var bortfæstet til en Bonde for en aarlig Afgift af en Otting Smør. Knud Worms Eftermand Hans Michelsen havde Bopæl i Risby, men vedblev at nyde Landgilden af en Gaard i Ledøje. — 1683 indstilledes af Amtet, at der af Smørum, Sokkelund og Ølstøkke Herreder dannedes et Birk: Københavns Amts Rytterdistrikts Birk, med Tingsted i Ballerup.¹⁾

Ledøje Bymarker henlaa under den kgl. Vildtbane, hvilket medførte store Ulemper for Bønderne. Bønderne selv var det strengt forbudt at jage; kun Ulv og Krage og slige Skadedyr for Vildtet maatte han nedlægge; han maatte ikke holde løsgaaende Hunde, og selv Lænkehunden skulde have den ene Forfod afhugget. Vildtbestanden øgedes i Læ af strenge Fredsbestemmelser, og Markernes tarvelige Afrøder blev i Ledøje ofte helt ødelagte ved, at Dyrene afbed Vipper og Aks af Kornet, eller ved, at store Jagtselskaber med Heste og Hunde gennembrød Hegnene og nedtrampede Sædmarkerne. Christian den Femtes Yndling, Overjægermester Hahn, drev det især vidt med hensynsløs Jagt, hvorfor han var særlig forhadet af Bønderne, hvem han desuden chikanerede paa alle Maader. Sagnet lader ikke denne Bondetyran have Ro i sin Grav. Om Natten maa han med sit Følge jage over Markerne og gennem Bøndernes Gaarde som fordem Kong Valdemar. I Ledøje kaldtes han „den onde Jæger Hahn“ eller „Kymanden“, fordi hans natlige Jagttog gik over Kyen, op ad Hellevejen, gennem to Gaarde i Ledøje og ad Smørum til.

Kortet over Ledøje 1781, sammenholdt med Kortet fra 1635, viser, at Ledøje By i Aarenes Løb havde forandret Udseende. Herredsfogden havde fra 1634 Bopæl paa en Gaard, Lillegaarden, som han straks opbyggede solidt og komfortabelt. Stuelængen stod endnu til 1855, da den ved Udflytning blev nedbrudt. Loftsforsiringer og

¹⁾ Kbh. A. Kpb.

Paneler m. m. viste endnu den Gang, at Gaarden maatte have været opført og beboet af Folk udenfor Bondestanden. Kort efter 1634 overtog Herredsfogden i Fæste den store Gaard Øst for Præstegaarden, Storegaarden kaldet. Denne Gaards Bygninger var meget brøstfældige og blev derfor nedbrudte og erstattede med Nybygning ved Lillegaarden, hvorhos begge Gaardes Jorder fremtidig blev drevne, som hørte de til een Gaard. Efter Knud Worms Død blev Gaarden, der nu i enhver Henseende var Byens anseligste, Krogaard. Da Gaarden 1855 blev flyttet ud paa Øen, fik den Navnet Øbakkegaard.

Sognepræsterne i Ledøje havde i mange Aar Gaard i Fæste, som de drev sammen med Præstegaardens Jord. Præsten Otto Johannes Haffn (1600—1638) var saaledes Fæster af den Gaard, der ligger Vest for og umiddelbart op til Præstegaarden. Præsterne Christopher Hansen (1638—1679) og Otto Christophersen (1679—1719) havde en anden Gaard i Fæste, beliggende i den sydøstlige Del af Byen. Op til denne Gaard laa Ryttersmedens Gaard. Disse Gaarde brændte c. 1735 — Ilden er mulig kommen fra Smedien —, og Ryttersmedens Gaard blev derefter opbygget paa Smedetofte i Byens Udkant mod Nord, medens den anden Gaard blev opbygget Øst for Kirken. Paa Tomten, hvor disse Gaarde havde staaet, blev opført Soldaterhuse, og Tofterne blev tillagt begge Nabogaardene.

I Aarhundreder havde Fællesskabet og det dermed forbundne Trevangsbrug været som en Mare, der trykkede det danske Landbrug og hindrede alt Fremskridt paa dennes Omraade. Da oprandt endelig den Tid, da ædle, dygtige og fordomsfrie Mænd fik Øjet opladt for denne Samfundsbrøst og derefter paaviste, hvorledes der skulde raades Bod derpaa. Aar 1761 fik Bønderne paa Hørsholms Gods Arvefæsteskøder paa deres Gaarde, og 1761—1767 gennemførtes Reformerne paa Bernstorff Gods, saaledes at Bønderne blev Arvefæstere og hoverifri mod et billigt Vedlag, ligesom Jorderne udskiftedes. Og selve Regeringen veg nu heller ikke tilbage for at fremme Reformer i

Landboforholdene, og da ved en ny Hærordning det hvervede Rytteri ophævedes, fik Rytterbønderne den 16. Juli 1766 Ejendomsskøder paa deres hidtil hafte Fæstegaarde mod kun at svare aarlig de gamle Landgilde- og Hoveriydelser samt de kgl. Skatter.

Det er først fra Aar 1624, at vi har faktiske Oplysninger om Ledøje Bønder og deres Vilkaar. Af det her anførte fremgaar, at de da og en Aarrække derefter som vornede Fæstere og ufri Mænd levede under Kaar, der i det hele var ublide. Da Ledøje blev Ryttergods, bedredes efterhaanden Bøndernes Kaar, ligesom Oplysningen fremmedes ved Oprettelsen af den kgl. Skole. Men Aar 1766 blev Ledøje Bønder faktisk fri Mænd, der fremtidig skulde besidde deres Gaarde i Kraft af kongeligt Skøde. Tilbage var nu kun en sidste Skranke fra Fortiden — Fællesskabet —, der hæmmede Bøndernes selvstændige Virken i deres Bedrift; men denne Skranke skulde snart falde.

Det viste sig snart, at Landboreformerne, navnlig paa Bernstorff Gods, var heldbringende og skabte almindelig Velstand og Virkelyst hos Bønderne. Dette havde til Følge, at Bønderne i Omegnen ogsaa ønskede at komme bort fra den forældede og udpinende Driftsmaade, der fulgte med Fællesskabet. Under 23. Septbr. 1780 androg saaledes Sognefoged Peder Andersen paa Krogaarden i Ledøje om at faa sin Jord opmaalt og udskiftet. Som Følge heraf beordredes Løjtn. Steenberg til at forrette Udskiftning for ham og andre, der var villige til at udrede de dermed forbundne Omkostninger. Steenberg kortlagde nu Bymarken og udarbejdede — efter Forhandlinger med Bønderne — et Forslag til Udskiftningen. Den 18. Aug. 1781 mødte dernæst Landvæsenskommissionen, og Steenberg fremlagde nu Kort samt Taksation af Jorderne, foretaget af 4 af Retten udnævnte Mænd, og da han alt havde faaet Bøndernes Tilslutning til sit Forslag, blev Forretningen hurtig fremmet.

Følgende Plan til Udskiftningen vedtoges dernæst:

1) Hede Enge blev fraskaaren den øvrige Bymark og

skulde foreløbig udlægges til Græsning for samtlige Lods-
ejere undtagen de fire, som fik de fire længst fra Byen
liggende Udlodder: to i Syvhøjsmarken og to i Møllemar-
ken, hvilke fire Mænd fik den Del, de kunde tilkomme i
Hede Enge, godtgjort ved Tillæg til deres Jordlodder. Præ-
stens Anpart blev afsat ved den søndre Ende over Ting-
høj Mose ved Risby Skel.

2) Udskiftningen af Tørvemoserne udsattes foreløbig,
for at de Bymænd, der ikke fik Tørvemose paa deres ud-
lagte Lod, siden kunde faa des mere Part i Mosen, dog
at det, en Mand i saa Tilfælde fik mere i Mosen, vilde
være at afdrage ham i hans Agerlod.

3) I Betragtning af Byens og Markernes Beliggen-
hed vedtoges det at dele Byen i 7 Udlodder og 16 Ind-
lodder foruden Præstegaarden, nemlig:

2 Udlodder i Syvhøjsmarken, den ene paa Vie Agre
og Duekær, den anden ligesaa paa Vie Agre, Duekær, Ros-
kilde Holm og Gulstensstøkkerne.

2 Udlodder i Møllemarken.

3 Udlodder i Stanghøjsmarken.

Dernæst vedtoges, efter Præstens Ønske, at udlægge
Præstegaardens Jordlod i Møllemarken, fra Byens Vange-
led, paa den sydøstre Side af Ballerupvejen, ud efter Aage-
rup Markskel. Bønderne havde intet at erindre herimod,
men fastholdt dog, at Lille Sø skulde forbeholdes hele
Byen, „og ganske og aldeles separeres og fragrøftes Jord-
lodden og forblive til Vanding og andet fornøden Brug for
hele Byen; men det Øst for denne Sø værende Vandhul
blev at inndele under Præstegaardens Lod, saa at Skellet
paa det Sted blev mellem Søen og Hullet, og at den mellem
begge værende Vandgrøft forblev aaben for Vandets Af-
og Tilløb.“

Dernæst vedtoges at udlægge til Skoleholderen til Græs-
ning til 2 Køer og 6 Faar 6 Tdr. Land i Møllemarken paa
vestre Side af Smørumovre Sognevej.¹⁾

¹⁾ Skolelodden er 6 Tdr. L. af Byens sletteste Jord og langt fra-
liggende. Skoleholderen mistede nu Skoletoften, som havde
været tillagt Embedet fra dets Oprettelse.

Husmændene havde ikke ansøgt om at faa udlagt Jord. Kommissionen foreslog at udlægge saadan Jord, men Bønderne erklærede, at da Husmændene aldrig havde haft Jord, skulde der heller ikke tilstaa dem Jord; de kunde som hidtil betale Bønderne for Græsning. — Endvidere toges Bestemmelse om, hvor mange Læs Gødning der kunde tilkomme Udlodderne fra dem, der erholdt Indlodder.

Der blev nu forespurgt, hvem der var villig til at modtage de foreslaaede Udlodder.

1. Jonas Caspersen forlangte da Udlodden Nr. 12 over Lemming Agrene mod at nyde tilstrækkelig Bygningshjælp af Penge og Tømmer samt 2 Aars Skatte- og Hoverifrihed.

2. Peder Albrektsen forlangte Nr. 8 i Stanghøjs-Marken, og paa samme Vilkaar.

3. Unge Hans Nielsen forlangte Nr. 2 i Stanghøjs-Marken over Hesleholmene (den nuværende Ledøje Plantage), samt sin Tørvelod her.

4. Unge Ole Jensen forlangte Lodden i Syvhøjs-Marken paa Vie Agre m. m., samt sin Tørvelod her.

5. Jens Rasmussen forlangte Nr. 22 i Syvhøjs-Marken paa Vie Agre samt sin Tørvelod her.

6. Lars Jensen forlangte Nr. 5 i Stanghøjs-Marken over Store Vommene m. m., samt Tørvelod i Elleengene, og da han var en gammel Mand og ikke straks kunde udflytte, bad han om, at Byggehjælpen maatte reserveres ham 2—3 Aar.

7. Niels Nielsen forlangte Udlodden Nr. 13 paa Falsterbo i Møllemarken, dog at han beholdt Toften fra hans Bagport hen til Paakær, ca. $\frac{1}{2}$ Td. L. Reserverede ligeledes Byggehjælp.

Da de øvrige Bymænd intet havde herimod at erindre, skred man til at fordele Indrelodderne.

1. Peder Andersen, Sognefoged, erholdt Nr. 1 i Syvhøjs-Marken bag sin Gaard (Krogaarden) ud over Mosen, Øen og Hjælmsagrene.

2. Christopher Sørensen fik Nr. 3 i Stanghøjs-Marken over Smaatofterne.

3. Erik Thomsen Nr. 4 i samme Mark, Ungerholmen m. m.

4. Peder Jacobsen Nr. 6 i samme Mark over Brydernes Vaadler.

5. Hans Sørensen Nr. 7 i samme Mark.

6. Christen Eskildsen Nr. 9 i Stanghøjs Mark og Møllemarken over Lille Mose Kær.

7. Præsten fik Lod som foran anført.

8. Simon Christensen Nr. 11 i Møllemarken over Hakebrøderne.

9. Peder Mortensen Nr. 14 i Møllemarken og Mellemskifterne, samt en Eng bag Gaarden.

10. Casper Villumsen Nr. 15 i Møllemarken over Risbjerg.

11. Christen Pedersen Nr. 16 i Møllemarken.

12. Anders Larsen Nr. 17 i Møllemarken og Syvhøjs-Marken over Lange Bøllemose.

13. Gamle Hans Nielsen Nr. 18 i Syvhøjs-Marken.

14. Peder Nielsen Nr. 19 i Syvhøjs-Marken.

15. Lars Pedersen Nr. 20 i Syvhøjs-Marken.

16. Rasmus Hansen Nr. 21 i Syvhøjs-Marken.

17. Tønnes Jensen Nr. 24 i Syvhøjs-Marken over Store Tofterne.

Angaaende Veje vedtoges:

1. Torvevejen gennem Stanghøjs-Mark ad Risby anlægges mellem H. Sørensens og P. Jacobsens Jorder ud til Udlodderne, hvør den drejer mod Syd til Markskellet. Vejen bliver fra Byen af Fægang til Udlodderne og Hede Enge, og 12 Alen bred foruden Grøfter.

2. Vej til Tørvelodderne i Stanghøjs-Marken anlægges mellem hans og Peder Andersens Lodder, 9 Alen foruden Grøfter.

3. Vejen til Aagerup mellem Præstens og Simon Christensens Lodder, 12 Alen foruden Grøfter.

4. Vej til Udlodderne mellem Simon Christensens og P. Mortensens Lodder, 8 Alen foruden Grøfter.

5. Vejen for Præsten fra Ledøje til Smørum, mellem Anders Larsens og Gl. H. Nielsens Lodder i Syvhøjs-

Marken, 12 Alen bred foruden Grøfter, da den er Vej for Hedeboere og andre til Skoven.

6. Vej til Nybølle Mark mellem L. Pedersens og Rm. Hansens Lodder, 12 Alen bred foruden Grøfter.

7. Fra denne Vej ved vestre Ende af R. Hansens Lod anlægges Vej til Tørvemoserne, 9 Alen bred foruden Grøfterne.

8. Vej fra Byen mellem Tønnes Jensens Lod og P. Niensens Tørvelod (Hellevejen), over Øen til Tørvemosen, 9 Alen bred foruden Grøfterne.

Angaaende Tørvelodderne vedtoges at lade Løjtn. Steenberg og Lodsejerne selv enes om at fordele dem.

Alle Bønder erklærede sig derefter tilfredse med Fordeelingen. Præsten, som havde mistet den saakaldte Præstepark, ønskede som Vederlag herfor at faa Fiskerettigheden i Lille Sø; men dette nægtede Bønderne at tilstaa ham.

Den 18. August 1781 blev det saaledes vedtaget, at Ledøje Bys Jorder skulde udskiftes, og Bønderne tog straks deres nye Jordlodder i Besiddelse. Til en Begyndelse fik de nu nok at tage Vare paa. Der blev paabudt, at der straks skulde hegnes mellem Markerne; Hegnene skulde være Sten- eller Jorddiger, og helst beplantes, og hvor disse Hegn ikke var hensigtsmæssige, skulde de erstattes med aabne Grøfter. Dernæst skulde de gamle Vangegårder sløjfes, de nedlagte Veje ryddes og nye Veje anlægges, og endelig skulde jo hver Mand have sin Mark inddelt i Sædskifter. — Flertallet af Ledøje Bønder blev imidlertid straks ked af det hele og ønskede atter Fællesskabet tilbage med alt, hvad dertil hørte. Da det blev betydet dem, at dette ikke kunde ske, fremsatte de en Mængde Besværinger til Amt og Rentekammer, idet de paastod, at de i højeste Grad var forurettede ved Udskiftningen. Landinspektør Ehlers fik da 3. Maj 1782 Ordre til at undersøge Sagen i samtlige Bønders Overværelse og derpaa give Indberetning til Rentekammeret. Resultatet af Undersøgelsen blev en enkelt ubetydelig Ændring i Delingsplanen. — 1784 fremførte atter 9 Bønder og Præsten Klage over at være forurettede ved Udskiftningen. Landinspektør

Ehlers undersøgte paany grundigt Udskiftningen og foranledigede derpaa 5. Maj 1785 Forretning afholdt af Landvæsenskommissionen, hvorefter der atter blev foretaget ubetydelige Ændringer i Delingsplanen. Kommissionen, der fandt Præstens Fordringer billige, søgte at mægle mellem denne og Bønderne; men disse vilde ikke i mindste Maade imødekomme Præstens Krav. Da Bønderne ved denne Lejlighed ønskede Hede Enge udskiftet, fremkom Husmændene atter med Begæring om at faa tildelt hver en Lod. Kommissionen foreslog nu at udlægge en Del af Hede Enge til Huslodder; men samtlige Gaardmænd erklærede, at naar de skulde afstaa saa megen Jord, som 25 Husmænd behøvede til derpaa at holde 1 Ko og 4 Faar, saa maatte en Del af dem gaa fra deres Gaarde. Da Kommissionen ikke saa sig berettiget til at fremtvinge Opfyldelse af Husmændenes Ønsker, udskiftede den endelig Engene mellem Bønderne. — Da flere Gaardmænd vedvarende var misfornøjede med deres Lodder og ikke kunde finde sig til Rette under de nye Landbrugsforhold efter Fællesskabets Ophevelse, blev der for kgl. Regning indkøbt 3 Gaardes Jorder, af hvilke de to udparcelleredes til Husmandslodder, medens den tredie udlagdes til Skov, den senere saakaldte Ledøje Plantage. Iøvrigt vedblev Regeringen efter Udskiftningen endnu en lang Aarrække at støtte Bønderne. Udflytterne fik tilstaaet Byggehjælp (50 Rdl.), Hjælp til Gravning af Brønd (30 Rdl.), Erstatning for Rydning af nedlagte Veje o. s. v. — Større Broer og Sluser bekostedes byggede af Regeringen, saaledes Risbybroen (før Heslevadbroen), bygget 1789 for 32 Rdlr., og Broerne over Ammentorp Mose og Grønsøaaen (Raabroen), bygget af Sognefoged P. Andersen for 54 Rdl. 4 Mk. 8 Sk.

Der forløb over et halvt Aarhundrede, før alle Klager vedrørende Udskiftningen forstummede. De bedst funderede Klager fremkom fra Præsten Grundtvig og senere fra Provst Bredenberg, der begge paaviste, dels at Præstembedets Interesser ikke var respekterede, dels at Udskiftningen i det hele ikke var foretagen med fornøden Omsigt, hvorfor det en Tid var under Overvejelse at lade

foretage en Revision af samme, noget, Rentekammeret dog, da det kom til Stykket, ikke turde indlade sig paa.

Det vakte ikke ringe Misnøje hos en Del af Ledøje Bønder, at Pastor Grundtvig vedholdende paatalte, at man ikke respekterede Præsteembedets Rettigheder og Interesse, og denne Uvillie gav sig Udslag paa forskellig Maade. En Dag blev Præsten saaledes paa Vejen fra Kirken til Præstegaarden antastet med Ukvemsord af en Bonde. Præsten søgte at tale Bonden til Rette; men da det var forgæves, kastede han udenfor Præstegaardens Port sit Ornat med de Ord: „Se, der ligger Præsten, men her staar Manden; sig mig saa, hvad du vil!“ Bonden, der ikke turde vove en Dyst med den kæmpestærke Præst, tog skyndsomst Flugten. — Præsten følte sig stadig krænket i Ledøje og blev derfor efter sit eget Ønske ved sin Død 1787 jordet i Smørum Kirke.
